

ВАРІАНТИ КОДИФІКАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Валентина Крижна,

головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Академії правових наук України, к.ю.н., доцент

*Нова ера в розвитку виключних прав і присвяченого їм законодавства представляє собою, мабуть, найбільш значне нововведення в розвитку всього цивільного права в цілому з часу його кодифікації, яка проводилася на базі регулювання економічного обороту результатів матеріального виробництва**

Зміст цивільного права знаходиться в прямій і безпосередній залежності від змісту людських інтересів, а тому неминучим є процес розширення цивільного права. Так, першою сферою, де за особою визнали суб'єктивні права, були майнові відносини. Все, що виходило за межі цих майнових відносин, мало цікавило особистість, а тому не знаходило відображення і в цивільному праві [6, с. 132].

Однак з подальшим розвитком суспільства почали цінитися також нематеріальні, духовні блага. Відповідно, право почало регулювати ці відносини та надавати правову охорону результатам творчої діяльності. Спочатку такі положення були безсистемними і стосувалися окремих об'єктів, права на які потребували захисту на певному етапі. Це

призвело до того, що виникли спеціальні правові режими для охорони різних видів творчих результатів. Найбільш яскраво цю різницю можна побачити на прикладі творів та винаходів. Так, були розроблені різні підходи надання охорони для художніх та літературних творів, для яких важливе значення мала форма, і винаходів, для яких важливе значення мав зміст. Поява нових результатів творчої діяльності, стосовно яких виникала потреба введення в економічний оборот, змушувала відшукувати доцільні правові механізми. Далеко не завжди для цього підходили вже існуючі традиційні режими. Однак безсистемна поява все нових розрізнених норм стосовно прав на різні творчі досягнення не могла тривати безконечно. З часом виникла об'єктивна необхідність об'єднання розрізнених, відокремлених режимів в єдину систему, яку цементували б загальні положення. Пояснюється це тим, що саме система дозволяє впорядкувати те, що уже склалося, часто під впливом випадкових і кон'юнктурних факторів, і вірно побудувати нові елементи, вона сприяє вирішенню задач розвитку правового регу-

* Дозорцев В.А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. Сборник статей / Исслед. центр частного права. — М.: Статут, 2003. — С. 12

лювання і полегшує застосування законодавства, внутрішня логіка дозволяє зробити його більш чітким і ясним [3, с. 11].

Можна констатувати, що в наш час питання кодифікації законодавства в сфері інтелектуальної власності є актуальним не лише на національному, а й на міжнародному рівнях. До цієї тематики неодноразово зверталися науковці [1-5], однак, оскільки ця проблематика є досить об'ємною і різноплановою, то низка питань залишилася без уваги.

Мета даної статті — проаналізувати можливі варіанти кодифікації законодавства в сфері інтелектуальної власності, їх переваги та недоліки. Це дасть змогу з'ясувати доцільність використання того чи іншого варіанта в Україні на даному етапі становлення законодавства.

Звичайно, потреба системного врегулювання відносин у сфері інтелектуальної власності не оминула Україну. Як відомо, на початку дев'яностих років минулого століття на етапі становлення законодавства незалежної України було прийнято низку законів, які стосувалися прав на окремі об'єкти інтелектуальної власності. Подальша кодифікація цивільного законодавства не могла обійти увагою ці відносини, оскільки в умовах ринкової економіки значення об'єктів інтелектуальної власності стрімко зростає. Так, з 1 січня 2004 року набув чинності Цивільний кодекс України (далі — ЦК України), в якому питанням інтелектуальної власності присвячені норми книги четвертої “Право інтелектуальної власності”, а також глави 75 “Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності” та глави 76 “Комерційна концесія” книги п'ятої “Зобов'язальне

право”. Поряд з положеннями ЦК України продовжують діяти закони стосовно об'єктів інтелектуальної власності, більшість з яких, на жаль, до цього часу не приведені у відповідність із ЦК України.

Разом з тим в Україні час від часу лунає ідея прийняття Кодексу інтелектуальної власності. У зв'язку з цим виникає потреба з'ясування доцільності втілення її в життя.

Якщо звернутися до світового досвіду, то можна виділити кілька варіантів регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності:

- 1) на рівні окремих законів, присвячених певним об'єктам інтелектуальної власності (більшість країн світу, а також Україна до 1.01.2004 року);
- 2) дворівневе регулювання: врегулювання основних положень в Цивільному (чи Торговому) кодексі, а також наявність спеціальних законів стосовно окремих об'єктів інтелектуальної власності (наприклад Республіка Казахстан, Україна);
- 3) кодифікація положень стосовно всіх об'єктів інтелектуальної власності в Цивільному кодексі (наприклад, Російська Федерація після 1.01.2008 року);
- 4) кодифікація положень стосовно всіх об'єктів інтелектуальної власності в Кодексі інтелектуальної власності (наприклад, Франція, Філіппіни, Португалія).

Звичайно, можна було б виділити ще деякі підваріанти. Зокрема можливі випадки часткової кодифікації, тобто врегулювання прав на кілька об'єктів інтелектуальної власності в одному нормативному акті. Як правило, йдеться про певну групу об'єктів інтелектуальної власності. Зо-

крема, може існувати єдиний (патентний) закон, який регулює права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки; інший закон може бути присвячений комерційним найменуванням, торговельним маркам, географічним зазначенням тощо¹. Прикладом може слугувати чинне законодавство Німеччини, а також законодавство Російської Федерації до 01.01.2008 року.

Що стосується дворівневого регулювання, то тут також можливі альтернативи:

- а) в Цивільному кодексі урегульовані загальні положення права інтелектуальної власності, а особливі положення щодо кожного з об'єктів інтелектуальної власності містяться в спеціальних законах;
- б) в Цивільний кодекс включають як загальні положення права інтелектуальної власності, так і особливу частину, присвячену окремим об'єктам інтелектуальної власності. Водночас існують спеціальні закони стосовно об'єктів, де потрібне детальне комплексне регламентування. Прикладом цього підваріанта може слугувати законодавство України після 1.01.2004 року.

Звичайно, кожен з наведених варіантів кодифікації має свої переваги і недоліки.

Оскільки кодифікація законодавства — це спосіб його систематизації, який полягає у змістовній переробці й погодженні певної, пов'язаної спільним предметом регулювання

групи юридичних норм та об'єднанні їх у єдиному нормативно-правовому акті [7, с. 108], то вона, безумовно, дозволяє усунути існуючі протиріччя в регулюванні окремих об'єктів інтелектуальної власності.

У зв'язку з цим при будь-якому варіанті кодифікації існує можливість досягнути певного позитивного результату. Зокрема, як однорівнева, так і дворівнева кодифікація дозволяє: досягнути більшої внутрішньої узгодженості, чіткості та термінологічної єдності; відшукати єдині підходи, провести певну уніфікацію норм, усунути суперечності та не виправдано різні підходи до регулювання прав на окремі об'єкти інтелектуальної власності; виявити і ліквідувати прогалини в правовому регулюванні тощо.

Водночас доречно комплексно підходити до питання і звертати увагу не лише на переваги, а й на недоліки. Розглянемо, наприклад, варіант кодифікації положень стосовно об'єктів інтелектуальної власності в Цивільному кодексі Російської Федерації (далі — ЦК Російської Федерації). Безумовно, вищезазначені переваги кодифікації мають місце і в цьому випадку. Оскільки закони пишуться різними колективами авторів з різними поглядами, в результаті чого в однотипних ситуаціях в різних законах використовуються абсолютно різні підходи [4, с. 5], то врегулювання усіх відносин на рівні одного нормативного акта дало можливість усунути існуючі протиріччя.

¹ Звичайно, тут наводиться лише можлива модель, а склад і назви об'єктів інтелектуальної власності залежно від країни можуть відрізнятися. Так, в Російській Федерації діяв Закон «Про товарні знаки, знаки обслуговування і найменування місць походження товарів», а в Німеччині діє «Закон про охорону торговельних марок та інших відрізняльних знаків», який присвячений торговельним маркам, комерційним найменуванням та зазначенням географічного походження.

Однак такий підхід має і свої недоліки. Зокрема: 1) в акт приватного права, який регулює цивільні відносини, довелося включити адміністративно-правові норми, які регулюють відносини з реєстрації прав інтелектуальної власності; 2) оскільки всі питання стосовно об'єктів інтелектуальної власності регулюються тільки на рівні ЦК при відсутності окремих законів, положення ЦК будуть конкретизуватися не в законах, а в підзаконних нормативних актах. У зв'язку з цим може скластися ситуація, за якої досить важливі питання будуть вирішуватися підзаконними актами. Уникнути цього можливо лише при досить великому рівні конкретизації, що не зовсім доцільно робити в межах ЦК та і не завжди цього можна досягти; 3) сфера інтелектуальної власності швидко розвивається і є досить мобільною, а тому простіше внести зміни до окремих законів, ніж до ЦК, оскільки закони є більш динамічними; тощо.

Взагалі, що стосується останньої кодифікації в Російській Федерації, то за висновками спеціалістів більше 80% статей четвертої частини Цивільного кодексу РФ практично дублюють положення федеральних законів, які втратили чинність з 1.01.2008 р. [5, с. 9].

Однак така ситуація є непоодиноким. Наприклад, стосовно Кодексу інтелектуальної власності Франції, який був введений в дію законом № 92-597 від 01.07.1992 року, висловлюється позиція, що це акт інкорпорації, а не кодифікації, оскільки він став результатом об'єднання двох існуючих законів у галузі художньої і промислової власності [2, с. 81, 170, 279]. До речі, це досить наглядно видно на його структурі,

оскільки відсутні як такі загальні положення, які були б доречними у випадку врегулювання відносин в одному нормативному акті.

Не викликає сумнівів, що для вирішення питання доцільності вибору того чи іншого варіанта кодифікації слід враховувати особливості країни та рівень урегульованості відносин в сфері інтелектуальної власності.

Так, якщо розглянути ситуацію в Україні, то бачимо, що при останній кодифікації цивільного законодавства був обраний дворівневий варіант регулювання, тобто врегулювання основних положень права інтелектуальної власності в Цивільному кодексі від 16.01.2003 р., а також наявність спеціальних законів стосовно окремих об'єктів інтелектуальної власності.

До речі, саме такий варіант кодифікації законодавства в сфері інтелектуальної власності, при якому в ЦК містяться основні і особливі положення, а детальне регламентування відбувається на рівні законів, який на сьогодні в основному реалізований в Україні, В.А. Дозорцев вважав єдино вірним [3, с. 27]. На його думку, лише щодо окремих, не дуже розвинених інститутів, можна обмежитися положеннями кодексу, без прийняття спеціальних законів.

Тому потрібно виважено підходити до пропозицій прийняття в Україні Кодексу інтелектуальної власності.

Для наочності хотілося б проілюструвати це прикладом з сімейним законодавством. Первісно проект ЦК України включав окрему книгу, присвячену сімейному праву. Однак процес розроблення проекту ЦК України був настільки тривалим, що ще до його прийняття була запропонована альтернатива окремого

проекту Сімейного кодексу. Саме він і був прийнятий. У зв'язку з цим з проекту ЦК України були виключені норми сімейного права.

З правом інтелектуальної власності склалася протилежна ситуація. Після прийняття ЦК України, в якому врегульовані відносини в сфері інтелектуальної власності, почали вносити пропозиції прийняття Кодексу інтелектуальної власності. Однак ті проекти, які доводилося бачити автору цієї статті, були нічим іншим, як комбінуванням існуючих положень ЦК України і окремих норм законів. Логічно виникає запитання: чи доцільно приймати Кодекс інтелектуальної власності, який фактично буде містити вже існуючі норми ЦК України (які у цьому випадку з нього будуть виключені)? При такому підході відповідь може бути лише негативною.

Видається більш доречним довести до кінця уже розпочатий процес. На сьогодні ми маємо інше нагальне питання, яке потребує вирішення: робота над другим рівнем законодавства у сфері інтелектуальної власності. Потрібно прийняти нові закони стосовно окремих об'єктів інтелектуальної власності або привести існуючі у відповідність з ЦК України. До того ж, враховуючи, що за сім років після прийняття ЦК України не був прийнятий жоден (!) зі спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності, не важко спрогнозувати термін прийняття єдиного кодексу, який би врегулював усі відносини в сфері інтелектуальної власності.

Разом з тим у випадку прийняття Кодексу інтелектуальної власності потрібно буде вирішити, які саме питання будуть врегульовані в ньому. Зокрема, чи буде це норма-

тивний акт приватного права, чи буде він включати також положення публічного права. Адже ні в кого не виникає сумніву, що відносини в сфері інтелектуальної власності регулюються не лише нормами приватного, а й публічного права. Йдеться не лише про регулювання процедури набуття прав, що є вже майже класичним прикладом вкраплення адміністративних відносин в цивільне право. Це питання відноситься, зокрема, до норм про адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності. Адже в Україні ці питання традиційно регулюються Кодексом про адміністративні правопорушення та Кримінальним кодексом відповідно.

Якщо в Кодексі інтелектуальної власності обмежитись лише нормами приватного права, то на даному етапі доцільність такого варіанту кодифікації для України є сумнівною. Адже у цьому випадку весь процес фактично буде зведено до виключення норм інтелектуальної власності з ЦК України і переміщення їх до Кодексу інтелектуальної власності.

Звичайно, в межах однієї статті неможливо вирішити всі існуючі питання стосовно кодифікації законодавства в сфері інтелектуальної власності, а тому проведене дослідження може слугувати підґрунтям для подальших доробок.

Список використаних джерел:

1. Біла книга. Інтелектуальна власність в інноваційній економіці України / за заг. ред. В.І. Полохала. — Київ: Парламентське вид-во, 2008. — 448 с.
2. Белая книга: история и проблемы кодификации законодательства об интеллектуальной собственности. Сборник документов, материалов и научных статей / под ред. д.ю.н. Лопатина В.Н. — М.: Издание Совета Федерации, 2007. — 280 с.
3. Дозорцев В.А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. Сборник статей / Исслед. центр частного права. — М.: Статут, 2003.
4. Калятин В.О. Проект полезен и своевремен // Патенты и лицензии. — 2006. — № 5. — С. 5-6.
5. Новосельцев О.В. Проблемы кодификации интеллектуальной собственности // Патенты и лицензии. — 2007. — № 9. — С. 7-11.
6. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. Изд. 3-е, стереотип. — М.: Статут, 2001. — 354 с. (Классика российской цивилистики).
7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник. Вид. 6-е — Х.: Консум, 2002. — 160 с.
8. Fezer, Karl-Heinz, Markenrecht: Kommentar zum Markengesetz, zur Pariser Verbandsvereinbarung und zum Madrider Markenabkommen; Dokumentation des nationalen, europäischen und internationalen Kennzeichenrechts, München: Beck, 2001, 2960 s.

Д О В І Д О М А !

Повідомляємо Вам, що у 2009 році журнал “Теорія та практика інтелектуальної власності” було перереєстровано у Вищій атестаційній комісії України як фахове видання Постанова ВАК України №1-05/5 від 18.11.2009.

Див Бюлетень вищої атестаційної комісії України № 12'122 за 2009 р.